

מכתבים למערכת

למערכת קובץ עץ חיים הי"ו,

כהחזו"א, ולא כ"כ התפשט אצל החסידים,
וזה חידוש שבעל הבני יששכר נהג כן.

בתודה מאד,

אהרן שער

בני ברק יצ"ו ארץ הקודש

ב"ה. לכבוד מערכת קובץ עץ חיים המפואר
וכראשם ישמרם הא-ל.

תגובה על המאמר "על קצה המזלג"

קראתי בכל לב מאמרו החשוב והמהנה של
הרה"ג רבי ישראל דנדרוביץ
שליט"א בקובץ האחרון (גליון כא עמ' רלה) 'על
קצה המזלג', וכמו בכל פעם שאני קורא
מאמריו, נפלאתי מבקיאותו-המדהימה, לא
היתה קריא"ה אשר שגבה ממנו, ובכל זאת
אעיר שכרגע נראה לי שבמקום אחד לא
הבין את הנקרא על בוריה וזה גרם לו טעות
לא מעטה.

הכותב שליט"א עקב אחרי כל המקורות
שיש בהם בכדי להוכיח אם בימי
חכמי התלמוד היו משתמשים בסכו"ם, וכל
מקרה ומקרה נתח אותה לנתחיה לא הניח
אבן ופינה. רק מקור א' שהייתי מצפה
שיביאנו להוכיח ממנו שהיו אנשים
משתמשים בסכו"ם בימי המשנה לא הובא
שם. רק שבסוף המאמר הביאו הרב
דנדרוביץ בהקשר אחר, ושם לא הסיק ממנו
המסקנא המתבקשת.

כוונתי להאמור בב"מ (כה:), שם דנה הגמרא
על הסתירה בין המשנה האומרת
"מצא כלי באשפה מכוסה לא יגע בו"
להבירייתא האומרת "מצא כלי טמון באשפה
נוטל ומכריז" ועל זה באה תשובת רב זביד:
"לא קשיא הא בכובי וכסי הא בסכיני
והמניק". ביאור הדברים הוא, שהמשנה
מדברת על 'כובי וכסי' שהם כלים גדולים
שאינן לחוש בהם שנתפנו לתוך האשפה באין
מבין רק מן הסתם משהו הניחם שם בכוונה

תיקון טעות בחוברת כ"א

בגליון כ"א עמוד י"ג נדפס מכתב הגי"מ צבי
הירש זצ"ל אבי"ד בערלין 'לאביו'
הגי"מ שאול זצ"ל אבי"ד אמשטרדאם,
ובכותרת שם נכפל הלשון 'אביו' פעמיים,
וברור שזהו טעות דפוס כי רבי צבי הירש
זצ"ל היה אחיו הצעיר של רבי שאול זצ"ל,
בני הגי"מ אריה ליב זצ"ל אבי"ד אמשטרדאם,
חתן החכם צבי.

הק' פינחס אברהם מייזערס
אבד"ק האג יצ"ו

בס"ד. לכבוד המערכת. שלום והברכה.

כתיבת המגילה של הבני יששכר זי"ע

בקובץ האחרון פרסמתם מאמר של הרב
אהרן דב לעוויטא שליט"א בענין
שיעור הגליונות, בו הוא מציין גילוי נדיר
ומיוחד, שהמגילה של הבני יששכר היתה 11
שורות, ולא עוד אלא שהיו לה גליונות כספר
תורה, מגילה כזו, לפי הידוע כיום, היא פרי
חידושו של הגר"ח קניבסקי שליט"א שעשה
זאת בלדרמן, ולאחרונה החלו מעט לעשות
כן. אבל למצוא מגילה מלפני קרוב ל-200
שנה כן הוא חידוש גדול מאד.

זאת ועוד - אם עדות זאת נכונה, הרי זו
העדות הקדומה ביותר על תחילת
המנהג לכתוב מגילה של 11 שורות. העדות
המוקדמת עד עתה היא הסכמת הגר"א
סלוטקי לס' מסורת התורה והנביאים (וילנא
תרס"ו) שכך הנהיג בעל מעשה רב (שנפטר בשנת
תרס"ו). כעת מתברר כי כבר הבני יששכר
(נפטר בטבת תר"א) כבר נהג כן.

יש לציין כי כתיבת מגילה של 11 שורות
ידועה בעיקר אצל הנוהגים כהגר"א או

רסד הערה כב, בשם חכם אחד, כאילו יש באכילה עם סכו"מ משום ובחוקותיהם לא תלכו. ישתקע הדבר ולא יאמר).

יש להוסיף, שבעוד שבד' הר"ח המודפסים נאמר **שבני יון** הם שהיו אוכלים עם המזלג, הרואה יראה שבדברי הערוך (ערך המנק) נאמר:

"כלי של מתכת הוא שאוכלין בו **פרסיים** שלא יהיו מכניסים ידם לפיהם והיו אוכלים בו בשר ותתיכות".

כלשון הזה נמצא גם בתשובות הגאונים (אוצר הגאונים לסוכה עמ' 38):

"והיו פרסיים עושין בהמנק זה שהיו תחבין בו חתיכות שלבשר ולפיתח שלא יגיעו ידיהם בקערה והוא מן צורכי סעודה שמביאין אתו כמות סכין קטנה שעל גבי שולחן".

מכיון שע"פ רוב דברי הר"ח לקוחים מד' הגאונים, מה גם שהערוך דרכו להביא מד' הר"ח, אני משער שגם בר"ח היה כתוב מתחילה פרסיים, וכמו הרבה מכינויי גוים שונים, נשתנה לבני יון ברבות הימים. כמו"כ יתכן שרבנו חננאל הוא ששינה מפרסיים לבני יון שכן בימיו כבר לא ידעו ממנהגם של הפרסיים רק אלו של הרומיים בני יון.

בכל אופן, איני רואה כל רמז בדברי הר"ח שהוא מדבר על שום אומה כממציא מנהג אכילה עם סכו"מ. ומה שאכן יש להוכיח מדבריו הוא שמנהג עתיק יומין הוא אצל היהודים לאכול עם סכו"מ כבר בימי המשנה.

אעיר עוד על מה שהביא הכותב שליט"א בסוף מאמרו (עמ' רסו) ששורש מנהגם של הנוהגים לאכול בידיהם נמצא כבר בדברי השל"ה ע"ש. נראה לי בפשיטות שבדברי השל"ה מכוונים גם על האוכל באמצעות סכו"מ שהרי כתב "שיזכור ג"כ כי הידים אשר אוחו בהם המאכל **והמשקה** הם רומזים על התורה והעבודה וכו'" עכ"ל, והגע בעצמך האם יש מי שנוהג כן לשתות בידיו ממש, הא קמן שאין כוונת השל"ה אלא לאחיזה ע"י כלים המיוחדים לאכילה,

ולפיכך לא יגע בהם, בעוד שהברייתא מדברת על 'סכניי והמניק' שהם כלים קטנים יותר. בהם יש לחוש שמא בהתפנות השולחן אחרי הסעודה נתפנתו גם אלו עם הלכלוך שבבית, שלא בכוונה, לתוך האשפה ולפיכך נוטל ומכריז.

הסכין די מוכר לקוראי הגמרא אבל מהו ה'המניק' המוזכר עמו, בפירוש רבנו חננאל אנו קוראים:

"פ"י המנק כלי שיש בו שני ראשים כגון המזלג שיש לו ג' שינים ודרך בני יון להחזיק חתיכת הבשר ולחתוך עם הסכין ולאכול זה שחתך ונותנו לתוך פיו ואין ידיו נוגעות בבשר כלל מפני הזוהמא".

לשון הנדפס מגומגם קצת אבל נראה ברור שכוונת רבנו חננאל לזהות כלי המוזכר בגמרא בשם 'המנק' עם המזלג ולהדגים את זה לקוראיו (שאולי אינם מהאוכלים עם סכו"מ) במה שהם יודעים מכבר כדרך בני יון. העולה מכך הוא שלדברי רבנו חננאל כבר בימי המשנה היו יהודים שאכלו עם סכין ומזלג.

הכותב שליט"א אכן הביא דברים אלו של רבנו חננאל אבל לא במקומם הראוי לדעתי. הוא הביאם בסוף המאמר במסגרת מחקרו לברר מי הוא שהמציא המנהג לאכול עם סכו"מ וראה בדברי רבנו חננאל אלו שמקור המנהג הוא אצל היוונים. על סמך גילוי זה הוא הרחיב הדיבור כידו הרחבה לברר מנהג זה ע"פ שורש תכונתם של היוונים כפי המשתקף מדברי חז"ל ושאר סה"ק. גם ביאר לפי"ז מנהגם של איזה אדמוריים להקפיד שלא להדמות ליוונים באכילה עם מזלג.

ברם עם הבנתי נכונה בד' הר"ח אין מקום לדברים אלו, שכן אין הר"ח מצביע על ממציאי המנהג אלא נותן דוגמא לאלו שעדיין אוכלים בכלי המוזכר בגמ' ככלי שהתמשו בו יהודים בזמן המשנה. ברור לפי"ז שאין סיבה להמנע מאכילה עם מזלג רק כדי שלא להמשך אחרי שיטת היוונים, שהרי רואים שכבר קודם ליוונים אכלו יהודים עם מזלגות. (ואצ"ל שבזה יש לדחות מכל וכל הדברים שהביא הרב דנרוביץ בעמ'

רש"י עד פסוק זה מלפרש תיבת טף, הא כבר כתיב בפסוק י"ב לחם לפי הטף, ועוד מקודם לזה (מה, יט) עגלות לטפכם, ולמה לא פירש שם, הפי של טף.

ולכא'ו אפשר לתרץ דבפסוק י"ב עה"פ לפי הטף פירש"י לפי הצריך לכל בני ביתם. ובגור ארי' ביאר כוונת רש"י וז"ל, והוסיף לכל ב"ב לומר כי אין כוונת הכתוב רוצה לומר שדווקא הטף הי' מפרנס אותם ולא ב"ב, שא"כ מה יעשו ב"ב, אלא הט"ף הוא כל ב"ב ונקראים הטף ב"ב שעיקר ב"ב הם הטף, שמגדלים אותם בבית, עכ"ל. לפי' אפ"ל דלכן פירש"י כאן (פסוק כד) בנים קטנים. דכאן פירושו דוקא קטנים, ומה שלא כתב כן בקאפיטל מה, יט מפני ששם ע"כ הכוונה קטנים דווקא שהרי כתיב שם עגלות לטפכם ולנשיכם. וק"ל.

אלעזר מייזליש

ישיבת שערי תורה עיה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד. שלום וברכה לכבוד מערכת של קובץ הנפלא 'עץ חיים'.

מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה מי קודם הנני לציון הוספה על פרט א' שכתבתי במאמרי בקובץ העבר (גליון כ"א) בענין המחלוקת במילה בזמנה ומילה שלא בזמנה איזה קודם, וכתבתי דרוב אחרונים סוברים דמילה בזמנה קודם ובשבת הלוי כתב דכן המנהג, הנה עכשיו הראני ח"א לשו"ת חקי חיים (ח"א יו"ד סי' ל"ג) מגאב"ד דיאקע שליט"א דכתב שם, דפעם אחת בא לנווה קדשו של הגה"ק אדמו"ר מסאטמאר בעל דברי יואל זצוק"ל, ובבואו תיכף אמר לו שיש לו באותו יום שני סנדקאות אחד הוא בזמנו והשני הוא שלא בזמנו ונבון בדעתו איזה להקדים בזמן, ותוכ"ד אמר לו שהוא יקדים למעשה את המילה שלא בזמנו, ואז ענה לו החקי חיים הנ"ל דכן פוסק בדבר אברהם, ולמעשה כן עשה אח"כ הגה"ק הנ"ל. הרי לן מעשה רב להקדים המילה שלא בזמנו, אלא מה שכתב דכן פוסק הדבר אברהם כבר הבאתי שם דבסוף כתב דהלכה זו רופפה היא בידו עיי"ש.

ולקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה (סוכה לו.) וה"ה לענייננו.

בברכה מרובה,

המתאבק בעפ"ר רבנן ותלמידיהון

משה במהר"א מיימון ס"ט

לעיקוואוד יצ"ו

תגובת הכותב:

תודתי נתונה להרב משה מיימון שליט"א אשר הסב את תשומת לבי לשגגת הבנה זו במשמעות האמיתית של דברי רבינו חננאל. אודה ולא אבוש לומר כדברים אשר שלח רב דימי לומר לבני נהרדעא: "דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי", כי אכן מדברי רבינו חננאל עולה שבני ישראל היו נוהגים להשתמש במזלג, שאם לא כן, הרי שכמובן לא היה צורך להכריז על אבידה זו.

יודגש כי הראיה היא רק על זמן המשנה, אך נראה להדיא שבזמן רבינו חננאל כבר לא נהגו היהודים בנימוס זה (וייתכן שהנותנת לכך היה מנהג היוונים), כך שבפירוש יש עדיין מקום לדיון מה היה המנהג בזמן הגמרא, וכן יש מקום לכל מה שהבאנו בסיבה מדוע דווקא היוונים החזיקו בנימוס זה. אלא שזאת דווקא בכפוף לגירסא שלפנינו, שהכוונה היא על בני יוון, אולם אם האמת היא שמדובר במנהג פרסיים - הדרגא בי.

מאמר זה עתיד להופיע אי"ה בספרי החדש 'היו דברים מעולם', ואף שם הבאתי את תגובתו הנכונה של הרב מיימון.

ברוב עוז ושלום,

ישראל דנדרוביץ, ערד יצ"ו

ב"ה. כבוד המערכת הנכבדה יהי נועם ה' עליכם ותחזקנה ידיכם.

ישוב לפירושו של רש"י על "טף"

בקובץ כי העיר הרה"ג ר' אשר זעליג גאלדמאן שליט"א על מה שפי' רש"י בפי' ויגש (מז, כד) עה"פ ולאכל לטפכם, בנים קטנים. והקשה הרב הנ"ל למה נטר